

Элмуратов Ш.З., Абдрасулова З.А.

КАРЖЫЛЫК АЛДАМЧЫЛЫК: КЫРГЫЗ РЕСУБЛИКАСЫНДАГЫ
КАРЖЫЛЫК ПИРАМИДАЛАР
Элмуратов Ш.З., Абдрасулова З.А.

ФИНАНСОВОЕ МОШЕННИЧЕСТВО: ФИНАНСОВЫЕ ПИРАМИДЫ
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ
Elmuratov Sh., Z. Abdrasulova

FINANCIAL FRAUD: FINANCIAL PYRAMIDS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 330.3

Финансылык пирамида - бул каржылык алдамчылыктын эн кеңири таралган түрлөрүнүн бири. Адатта алдамчылар жакшы манипуляторлор жана акча алуунун жаны жолдорун ойлоп табуу менен адамга психология жана эмоционалдык жактан таасир этүүнү билишет. Пирамида схемасы - бул кирешелүү инвестицияларды туураган алдамчылык долбоор. Каражаттар жаңы мүчөлөрдү тынымсыз тартуу аркылуу келет. Мындай акча салым, андан кийин жаңы адамдарды тартуу менен пирамида өсөт. Бул учурда, пирамиданын чокусу чындыгында акча таба алат.

Бул макалада финансылык алдамчылыктын бир түрү болгон - финансылык пирамидалары талкууланат. Финансы пирамидалары, алардын өзгөчөлүктөрү жана тобокелдиктери, калк арасында таралышы боюнча талдоо жүргүзүлгөн. Авторлор Финансылык пирамидалар менен байланышкан негизги коркунучтарды жана инвестициялоонун себептерин аныкташкан.

Ачкыч сөздөр: алдамчылык, шылуундар, финансылык пирамидалар, классикалык финансылык пирамидалар, инвестиция, интернет-долбоорлор, каржылык туруктуулукка коркунуч, капиталды жоготуу.

Финансовая пирамида - это один из наиболее распространенных видов финансового мошенничества. Мошенники обычно являются хорошими манипуляторами и знают, как воздействовать на человека психологически и эмоционально, изобретая новые способы получения денег. Схема пирамиды - это мошеннический проект, имитирующий прибыльные инвестиции. Средства поступают за счет постоянного привлечения новых участников. Такие деньги инвестируют, а затем растут в пирамиду, привлекая новых людей. В этом случае вершина пирамиды действительно может зарабатывать деньги.

В данной статье рассмотрен один из видов финансового мошенничества - финансовые пирамиды. Проведен анализ финансовых пирамид, их особенности и риски, распространенность среди населения. Авторы выявили основные опасности, связанные с финансовыми пирамидами, причины вложения.

Ключевые слова: мошенничество, мошенники, финансовые пирамиды, классические финансовые пирамиды, инвестиции, интернет-проекты, угроза финансовой стабильности, потеря капитала.

A pyramid scheme is one of the most common types of financial fraud. Scammers are usually good manipulators and know how to influence a person psychologically and emotionally by inventing new ways to get money. A pyramid scheme is a fraudulent project that simulates profitable investments. The funds come from the constant attraction of new participants. Such money is invested and then grows into a pyramid, attracting new people. In this case, the top of the pyramid can actually earn money.

This article discusses one type of financial fraud - financial pyramids. An analysis of financial pyramids, their features and risks, and prevalence among the population was carried out. The authors identified the main dangers associated with financial pyramids and the reasons for investing.

Keywords: fraud, scammers, financial pyramids, classic financial pyramids, investments, Internet projects, threat to financial stability, loss of capital.

Финансылык пирамида - бул пирамиданын негиздөөчүлөрү акча кошкон жаңы катышуучуларды тартуу аркылуу пайда таба турган система. Мындай пирамиданын негизги маңызы капиталды бир колдон экинчисине өткөрүп берүү болуп саналат, ал эми пайыздарды төлөө - акча салган жаңы катышуучуларды тартууда гана мүмкүн болот.

Финансылык пирамида - каржылык алдамчылыктын эн кеңири таралган түрлөрүнүн бири. Адатта алдамчылар жакшы манипуляторлор жана акча алуунун жаны жолдорун ойлоп табуу менен адамга психология жана эмоционалдык жактан таасир этүүнү билишет [2].

Көп учурда алар кыймылсыз мүлктү, облигацияларды жана акцияларды сатып алуусун сунуштап, укмуш рентабелдүү делген интернет долбоорлорго, курулушка жана айыл чарбага инвестиция убада

беришет. Каржы пирамидалар өздөрүн уюмдардын дээрлик бардык формасы каталар жашырып иш алып, пайда табышат.

Ошондуктан ак эмгек менен тапкан акчаны мындай уюмдарга салардан мурун, кырдаалды кылдаттык менен баалоо зарыл. Суроо берүүдөн жана документтерди талап кылуудан коркуунун ошол эле тартынуунун кереги жок. Мындай кадам адамдардын акчасын коргоо максатында болот жана чоң суммадагы кирешелер чоң тобокелдиктерсиз болбошун эстен чыгарбоо керек.

Белгилей кетчү нерсе, инвестиция өтө тобокелчиликтүү операция болуп саналат, ар бир кадамды кылдат талдоо талап кылат. Инвестициялык компанияга каражат салардан мурун анын иштөө тартибин, лицензиялык маалыматтарын, финансылык отчетторун жана башка мүмкүн болгон юридикалык документтерин изилдөө керек. Көпчүлүк учурда инвестициялык компаниянын атын жамынган каржы пирамидалары иштеп жатат, мында алдоо жана салынган каражаттан кур калуу тобокелдиктери өтө жогору.

Финансылык пирамидалар менен байланышкан коркунучтарга төмөнкүлөр кирет [3]:

1. Инвестициялар оңой эле жоголуп кетиши мүмкүн, анткени каржы пирамидасы катышуучулардан акча алгандан кийин капысынан жабылышы мүмкүн.

2. Пирамидалык схемага катышуу укуктук көйгөйлөргө алып келиши мүмкүн. Көпчүлүк өлкөлөрдө мындай схемалар мыйзамсыз деп эсептелет жана кылмыш жоопкерчилигине тартылышы мүмкүн.

3. Кээ бир адамдар каржы пирамидаларына көз каранды болуп, жоготууларын кайтарып алуу үмүтү менен акча салууну уланта беришет. Бул схемага каржылык жана эмоционалдык көз карандылыкка алып келиши мүмкүн.

Финансылык пирамида бир катар өзгөчөлүктөргө ээ, анын ичинде төмөнкүлөр кездешет [4]:

1. Пирамиданын иштешинде негизги ролду ойногон жаңы катышуучуларды тартуу боюнча активдүү иш-чаралар. пирамиданын кирешелүүлүгү түздөн-түз тартылган инвесторлордун санына жараша болот;

2. Финансылык пирамидалар өз катышуучуларына көп учурда бизнестин башка түрлөрүнүн рентабелдүүлүгүнөн ашкан инвестициялардын жогорку кирешесин убада кылышат. Башында уюштуруучулар жана жалдоочулар олуттуу киреше ала алышат, бирок бул узак мөөнөттүү келечекте туруктуу боло албайт;

3. Финансылык пирамидаларды түзүүчүлөргө көп учурда өз ишмердүүлүгүн жүргүзүү үчүн керектүү лицензиялар жана уруксаттар жетишпейт. Компаниянын уюштуруу түзүмү, финансылык абалы жана активдери тууралуу маалымат ачык эмес. Уюмдун бизнес планы ачык-айкын эмес жана анын ишинин экономикалык чөйрөсү бүдөмүк;

4. Финансылык пирамидаларда кирешенин кепилдиктери жок. Эч бир компания каражаттарды инвестициялоодо пайдага кепилдик бербейт;

5. Кесиптик милдеттерин аткарган пассивдүү киреше жана депозиттер боюнча пайыздарды төлөөнүн татаал системасы финансылык пирамидалардын мүнөздүү белгилери болуп саналат;

6. Жаңы инвесторлордун тынымсыз агымын стимулдаштыруу максатында үзгүлтүксүз семинарлар, жолугушуулар өткөрүлөт жана ийгиликтүү катышуучуларга рецензиялар көрсөтүлөт.

Мыйзамдын талаптарына ылайык, аманаттарды (депозиттерди) тартуу укугу Улуттук банктын тиешелүү лицензиясын алган финансы-кредиттик уюмдарга гана таандык. Алар тыкыр көзөмөлдө турат. Ошондой эле салымдар “Банктык аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө” мыйзам менен да корголот. Башка тараптар элдин акчасын көбөйтүп алып деп алууга укуксуз.

КР Улуттук банкы норманы бузган тараптардын жоопкерчиликке тартыларын жана ушул сыяктуу компанияларга карата кылмыш иши козголгон учурлар бар экендигин белгилей кетүү керек. Улуттук банк жарандарды акчасын “инвестицияларга” салуу процессине кылдат мамиле кылууга жана этият болууга чакырат. Инвестициялоодон мурда мүмкүн болгон бардык финансылык жана юридикалык документтерди изилдеп, инвестициялык келишимди кагаз түрүндө тариздөөнү талап кылуу керектигин эскертип келет.

Буга мисал катары жакынкы статистикалык маалыматтарга караганда, Кыргызстанда өткөн жылы 350 адам финансылык пирамида боюнча шылуундардын тузагына түшүп, 68 миллион сомдон ашык акчага алданган. Ал эми кылмыш иштери боюнча жалпысынан 40 киши жоопко тартылган. Бул тууралуу Ички иштер министринин маалымат кызматы билдирүү жасаган.

2023-жыл финансылык пирамида боюнча фактылар менен жалпысынан 358 кылмыш иши тергелип, 217 кылмыш ишинин тергөөсү аяктап соттук кароого жиберилип, 98 кылмыш иши боюнча учурда тергөө улантылып келүүдө. Финансылык пирамидасына байланыштуу кылмыш фактыларынын басымдуу көпчүлүгү Бишкек шаарында, Жалал-Абад жана Ысык-Көл облустарында катталса, калган бөлүктөрү Чүй, Баткен жана Талас облустарында катталган.

Классикалык “финансылык пирамидасы” - алдоо жолу менен киреше табуунун жолу. Улам жаны катышууларды тартуу аркылуу акча түшүп турат. Акчасын салган адам жаңы адамдарды тартат, ошентип пирамида өсө берет. Финансылык пирамидадан киреше табуу мүмкүн эмес. Ушул жагдайларга карабай, пирамиданын эн жогорку баскычына жетип, байып кетем деп ойлогон адам баарынан кол жууп калышы мүмкүн. Бар тапканын уюштуруучуларга карматат. Алдамчы уюмдар - пирамидалар аз убакыт гана жашашат. Алдамчылар адатта жакшы манипуляторлор жана акча алуу үчүн жаңы жолдорун ойлоп табуу менен адамга психологиялык жана эмоционалдык жактан таасир кылууну билишет.

Финансылык пирамидаларды уюштурган ишканалар бүгүнкү күндө көп кездешет. Алар:

1. Бишкек шаары боюнча: “Мега Инвест”, “Элиза үй буюмдары”, “Асыл айымдар”, “Финико”, “Файв вилдассет мейважмент” жана “ОК платформа” каржы пирамидалары;
2. Ош шаары боюнча: «Ордо-Мурас» финансылык пирамидасы;
3. Ысык-Көл облусу боюнча: “Аруке”, “Жрөкө-жүрөк”, “Балыкчы Ынтымагы” каржы пирамидалары;
4. Нарын облусу боюнча: “Мега Инвест”, “Элиза үй буюмдары”; каржы пирамидалары;
5. Чүй облусу боюнча: каржы пирамидасынын “Алмаз Авто”;
6. Жалал-Абад облусу боюнча: “Ансар групп”, “Ихсан ЛТД групп” жана “ЭПК” коммерциялык эмес кооперативи;
7. Талас облусу боюнча: “Эл биримдиги”, “Нворк” жана “Куестро Ворд” каржы пирамидалары кездешет.

Шылуундар жагымдуу шарт убадалап, анча-мынча ырастоочу кагаздар менен эле каттап, көбүнчө “пайызсыз”, “ишеничтүү”, “ислам принциптери боюнча” деген сөздөргө жамынышат. Көпчүлүк учурларда мындайлар финансылык пирамидалары болуп саналат

Жогоруда көрсөтүлгөн фактыларды талдап келгенде, жеңил акчанын артынан түшкөн жарандарыбыз аз убакыттын ичинде чоң дивиденддерди убада кылган “кайрымдууларга” карызга батып, акча берип алданып келет.

Мамлекеттик финансылык көзөмөл кызматы кыргызстандыктарды учурда өтө активдешип жаткан алдамчы түзүмдөрдөн сак болууга чакырат.

Белгилүү болгондой, акыркы жылдары өлкөдө ар кандай аталыштагы кооперативдер (турак жай-курулуш, үнөмдөө, курулуш жана үнөмдөө) жана курулуп жаткан турак жайды сатып алмаштырып алуу үчүн насыяга альтернатива сунуш кылуу жанданды. Алардын шарты абдан жөнөкөй көрүнөт [1].

Жогорку Кеңеш каржы пирамидасын жарнамалаган адамды жазага тартуу мыйзам кабыл алды. Ага ылайык, финансылык пирамидаларды жарнамалап жеке өзү ири киреше тапкан жаранга 2-2,5 миллион сом айып пул салынат же 3 жылдан 5жылга чейин эркинен ажыратат.

Ошентип, каржы пирамидалары финансылык туруктуулукка жана жалпы жыргалчылыкка олуттуу коркунуч келтирет. Алардын инвесторлор жана бүтүндөй экономика үчүн кыйратуучу кесепеттери мындай схемаларды катуу жөнгө салуу жана бөгөт коюу зарылдыгын көрсөтүп турат. Бул жаатта мындан аркы изилдөөлөр каржы пирамидаларын түшүнүүнү жакшыртууга жана алардын ишмердигин алдын алуу жана аларга каршы күрөшүү боюнча натыйжалуу чараларды иштеп чыгууга жардам берет. Потенциалдуу инвесторлорду коргоо жана маалымдоо боюнча натыйжалуу чараларды ишке ашыруу да пирамидалык схемалар келтирген зыяндын алдын алуу үчүн зарыл кадам болуп саналат деп эсептейбиз.

Адабияттар:

1. Зубарева А.М. Механизм противодействия теневой экономической деятельности, совершаемой с использованием финансовых пирамид: автореф. дис. ... кандидата экономических наук: 08.00.05/ А. М. Зубарева. — СПб: Санкт — Петербургский государственный университет, 2017. 23 с.
2. Кто заработал на финансовых пирамидах [Электронный ресурс] // PROinvesting.ru URL: <https://pro-investing.ru/kto-zarabotal-na-finansovyh-piramidah> (Дата обращения 28.11.2023)
3. Мальцева, С. М., Балашова, Е. С., Ершова, Е. А., Корнусова, В. М. Финансовые пирамиды: современное состояние и способы борьбы // Нижний Новгород: Изд-во Ниж. гос. пед. ун-та, 2021 — 214 с.
4. Противодействие нелегальной деятельности на финансовом рынке [Электронный ресурс] // Банк России. URL: https://www.cbr.ru/analytics/inside/2023_1/. (Дата обращения 28.11.2023)
5. Элмуратов Ш.З. «**Кыргыз Республикасындагы электрондук акча: учурдагы абалы жана өнүгүү көйгөйлөрү**», “БатМУнун жарчысы” журналынын №2 саны, 49-53-беттер. Бишкек 2023-ж.